

Två märkliga diktsamlingar.

Av

STEN SELANDER.

Också om den stora diktens himmelrike gäller, att ingen kommer in där utan att bli som ett barn. Därtill fordras den ödmjukhet, som Jesus tillerkände barnen, och de naivt friska barnaögon, för vilka allt ständigt är nytt som på första skapelsedagen. Harry Martinson har alltid ägt de egenskaperna; men de har inte tidigare i hans vers kommit lika klart till synes som i "Passad", hans nya diktsamling. Förut var han åtminstone i mitt tycke främst prosatör. Också hans äldre lyrik hade fin snabbhet i iakttagelsen och levande tydlighet i detaljerna, och dess anslag var nästan alltid klangrent och känsligt. Men den skändes, förefaller det mig, ofta av att motivet inte genomfördes, utan fick förbli fragmentarisk antydan, och

HARRY MARTINSON: *Passad.* Bonniers.
GUNNAR EKELÖF: *Non serviam.* Bonniers.

av att formen kunde verka på en gång lös och konstlad. Först i "Passad" har hans verskonst mognat. Det gäller mindre den regelbundna, rimmade versen: särskilt rimmen kan ibland bli alltför banala eller verka nödrim. Men också i denna form förmår han åstadkomma så utsökta ting som "Kväll i inlandet":

*Tyst gåtan speglas. Den spinner afton i stillnad säv.
Här finns en klarhet som ingen märker i gräsets väv.*

*Tyst boskap stirrar med gröna ögon.
Den vandrar kvällslugn till vattnet ned.
Och insjön håller till alla munnar sin jättesked.*

Ännu högre står dock en del av dikterna på fri vers. De har en lugn och fri andhämtning och en okonstlad enkelhet, som känns välgörande bland det myckna krampaktigt ansträngda inom samtida poesi. Martinson gör sig inte märkvärdigare än han är. Det behövs inte heller: han är ändå värd att bli bemärkt. Just därför att han går till verket med ärlig ödmjukhet och i främsta planet aldrig ställer sig själv, utan det han vill få sagt — det finns

knappast någon svensk diktsamling där de flesta lyrikers älsklingsord, jag, förekommer så få gånger —, tar dikten hos honom färg av hans personlighet på ett annat, mer osökt och djupgående sätt än hos de författare som till varje pris vill vara egenartade. Detta gäller lika väl naturbilderna som de stora tankedikterna. Den läderlapp som fladdrar omkring i "Myggfångaren" är inte bara ett litet mästerverk av snabbögd och exakt naturiakttagelse, han flyger också i en rymd som helt är Martinsons egen och som i slutraderna vidgas, så att den på äkta martinsonskt sätt välver sig samtidigt över Listerlandet och Louisiana. Och den enbuske som beskrivs i en annan dikt är den riktigaste och individuellaste enbusken i svensk litteratur — man förstår gott varför skalden kallar den "han"; men samtidigt förkroppsligar den utan att göras om till vattning symbol en förening av manlig vänlighet och kargt behag, som innefattar både Martinsons syn på nordiskt väsen — det antyds bl. a. genom diktens verkningsfullt insatta slutord "Thule" — och en sida av hans mänskliga ideal.

Att Martinson är en genial natur-skildrare hör dock inte till nyheterna. Det nya i "Passad" är framför allt tankedikterna. De vittnar om att den evige nomaden Harry Martinson kommit hem. Inte i den meningen, att han skulle förlorat sin känsla för havsviddens och de främmande kusternas lockelse: den har knappast tidigare i hans lyrik fått lika fulltonigt uttryck som i dikteykeln "Passaderna", vilken givit boken dess namn.

Men så till vida, att han fått en annan kontakt än förr med värdena i den kulturrets han tillhör. I "Passaderna" sörjer han över inte bara att conquistadorernas Antiller och Robinsons ö sjunkit ned under seklens horisont, utan också att Odysseens Ithaka försvunnit. Han har insett att färderna i tiden och i rummet föds ur samma längtan; han klagar över att ingen, innan det blev för sent, förenat "antikens hav med oceanen Empiria" och sökt enheten "mellan halkyon och albatross"; och han finner tröst i medvetandet att inom honom själv väntar obefarna oceaner, där han anar "en ny passad — ett nytt Gondwanaland". Martinsons poetiska värld har alltid haft vidd; nu har den mer än förr också fått en tredje dimension, höjd eller djup, vilket man vill kalla den.

Ytligheten, förfläckningen, ter sig nu för honom som det radikalt onda. Samlingen rymmer en del satiriska dikter — inte dess bästa: några är träffande nog, men de flesta verkar väl mycket lambens vrede, som var att vänta hos en poet av Martinsons läggning. Ett särskilt gott öga visar han sig här ha till två nutida uppfinningar: bion och flyget. Ett skäl är att de gjort det fjärrliggande alltför lättillgängligt och så dödat äventyrlust, längtan och fantasi; ett annat är att bilden på biografduken lika väl som den matta vartill jord och hav förvandlas under flygaren bara är yta, saknar den tredje dimensionen. Samma syn återkommer i andra, allvarligare sammanhang. I den originella

"Hades och Euklides" skildrar han med intensiv åskådighet ett tvådimensionellt helvete, där det outhärdliga främst består i att allt pressats samman i ett plan — ett klaustrofobiens inferno. Ett dylikt helvete är det nutiden gjort av jorden, menar han: ty det är de grunda själarna, de själar som saknar sinne för djupet och höjden, för vilka våld och förstörelse kan te sig som det stora äventyret. Det vore svårt att bestrida riktigheten härav. Martinsons slagruta för de källsprång, där det djupt och varmt mänskliga rinner upp, är så känslig, att den ofta leder honom till något man knappast kan kalla för annat än visdom. Han är inte lärd, gudskelov: lärda poeter har vi många förut, för att inte tala om alla de halvlärd. Och inte skarpsinnig: det vore lönlös möda att leta efter en fixerad filosofi hos Martinson, för vilken sanningen är en riktning, ett sinnestillstånd, inte en fastslagen formel. Han är just vis. Ibland kan hans visdom likna det lilla barnets hos H. C. Andersen, som ensamt vågade se att kejsaren gick naken. Ibland kan den vara av annan, mer sammansatt art, som i de betraktelser han kallar "Li Kan talar under trädet".

Jag känner inte tillräckligt till kinesisk filosofi för att kunna avgöra, hur pass mycket av sin förkunnelse Martinson hämtat därifrån. Men Li Kans utläggningar för sina meningsfränder, "den behagliga skuggans cikador", tycks mig ändå ha, mindre genom sina ordalag än genom sin anda, fångat något

essentiellt i den äldsta kinesiska kultu-
ren: föreningen av folklig enkelhet och
aristokratisk förfining, av hög besin-
ning, måttfull sensualism och vardag-
ligt sunt förnuft. Den åskådning som
här läggs fram håller sig kvar på jor-
den, i sinness värld; och den nöjer sig
med att peka på det självklara — eller
rättare sagt, det som borde vara själv-
klart för oss, ifall vi inte läte det skym-
mas bort av så mycket onödigt skräp.
Den ständigt återkommande symbolen
för detta "självklara", för tillvarons im-
manenta, oförstörbara värden, är hos
Martinson solen. Och det varma, goda
solskenet kunde också symbolisera den
värmens och den ljusa godhetens genia-
litet, som är grundtonen i hans eget vä-
sen och strålar emot oss överallt ur
"Passad".

En av de noter, varmed Gunnar
Ekelöf försett några bland dikterna
i sin nya samling "Non serviam", är på
sitt sätt ganska upplysande. Den gäller
"Emigranten", en drömdikt där dröm-
mens — och den neurotiska människans
— känsla av fritt svävande ångest och
oförklarlig skuld återges suggestivt, inte
minst tack vare motsättningen mellan
diktens stämmingsläge och dess prudent-
liga kurialspråk. Notens i fråga lyder:
"I den ursprungliga drömmen var hu-
vudpersonen (jaget) kvinna. Vid efter-
rationaliseringen inställde sig också
associationer till Sanctuary, zombi-pro-
blemet, en demoni à la Liaisons dange-
reuses etc.". Upplysningen gör knappast
dikten lättare att förstå. Där kan
visserligen spåras en viss anknytning

till zombi-problemet, d. v. s. frågan om
negrerna på Haiti verkligen, som det
påstås, kan väcka upp de döda till en
sorts skenliv och låta dem arbeta som
robotar eller om dessa mänskliga auto-
mater lider av någon okänd sinnessjuk-
dom, behandlats med något obekant gift
el. dyl. Men vad Faulkners Sanctuary,
Les Liaisons dangereuses eller det fak-
tum att "jaget" i drömmen ursprung-
ligen var kvinna har med dikten att gö-
ra, måste jag till min skam bekänna
mig ur stånd att upptäcka. Däremot sä-
ger noten en del om Ekelöfs egenart
som diktare. Endast en fullblodsroman-
tiker tar sin poesi på så högtidligt all-
var som han — en man vilken på ro-
mantikers sätt betraktar allt som likgil-
tigt och oväsentligt utom sitt verk,
vilket ingen, vare sig han själv eller
andra, får understå sig att förringa.
Äktromantiskt är också hans högdragna
förakt för den breda publiken. Hans
språk med dess lärda låneord och citat
på främmande språk erinrar om unga
läkare, vilka också i samtal med lek-
män säger *ulcus ventriculi* i stället för
magsår för att så markera, att inter-
lokutören är en utomstående, en oin-
vigd. Redan titeln på hans nya samling
är en varningssignal både genom sin la-
tinska form och genom sin innebörd,
som kan återges med "jag skall icke
tjäna som slav" eller kanske snarare
"jag tänker inte stå till tjänst". Profa-
num vulgus göre sig ej besvär! Den
som inte kan latin och franska, inte
läst Mallarmé, Rimbaud och Guillaume
Apollinaire eller inte vet vad zombi-be-

tyder och att abraxas eller abrasax är
ett gnostiskt namn på det högsta vä-
sendet, vilket under medeltiden använ-
des som magisk formel — han har in-
genting här att skaffa, han kan läsa
best sellers, lämpade för hans fattnings-
gåva.

Egentligen är det synd att Ekelöf, en
av de största lyriska begåvningar vi
haft på denna sidan sekelskiftet, skall
inta en dylik attityd. Också dem som nu
låter sig avskräckas eller tycker att
poesi bör kunna läsas utan lexikon
skulle man kunna lära känna lyrik
av så hög valör som hans. Men fromma
önskningsor om ändring från Ekelöfs
sida måste nog förbli fåfänga. Som hos
alla verkliga konstnärer är formen hos
honom mer än bara form, den är ett
uttryck för hans obotliga främlingskap
i "folkhemmet" och tvånget att rädda sig
undan dess banalitet in i stiliserade
skönhetsvärldar. Han känner sig och
vill känna sig som en utstött, en jude,
en neger, som alltid måste spjörna mot
udden. Och hans försvar mot och re-
vansch på verkligheten är hans dikt,
som därför måste bli sådan den är: en
verklighetsfientlig, litterär konstpoesi i
begreppets snävaste mening, där varje
ord är noga beräknat och själva enkla-
heten är ett konstgrepp, en poesi som
vänder ryggen åt läsaren och bara är
till för sin egen skull.

Det kan inte förvåna, att dikt som
Ekelöfs ofta har ett tycke av subtil
pastisch, i "Non serviam" framför allt
på fransk sjuttonhundratalspoesi. Men
den blir aldrig bara pastisch. "Verdure"
t. ex. är en rokokopastoral, men trans-
ponerad till en modern tonart: vad som
i herdedikten bara var graciös sensualism
har här blivit något annat, långt mer
sammansatt, mollstämt och vittfamnande.
Feberfantasi om den fulländade
dinén i "Den gamle superkargören" är,
för att ta ännu ett exempel, först och
främst en den raffinerade gurmandi-
sens höga visa och en med otrolig vir-
tuositet gjord tidsfantasi från Ostindi-
ska kompaniets dagar (där man bara
undrar över de stilbrytande orden
"vacuumartad" och "partner"); men
där bakom spökar något makabert och
halvt perverst, ett ödsligt vanitas vani-
tatum som viskas fram över det utsökt
dukade bordet. Så kunde man gå ige-
nom dikt efter dikt och i nästan alla
finna en lika intensiv och samtidigt
mångtydig stämning: föreningen av
morbid, mållös erotik och sugande döds-
längtan, som tonar fram ur vågsorlet i
"Havstema"; negertrumornas entoniga
rytm i den tropiska regnskogen och ka-
nonens lika monotona dunkande på den
spanska högslätten, vilka i den mäs-
terliga "Jarrama" smälter ihop till vår
egen tids dova melodi; den suggestiva

bilden av dödskeppet med den vingade
Nike i stäven, som i "Samothrake" lång-
samt ros fram genom årtusendena bort
mot något okänt mål, någon gåtfull se-
ger — det är betecknande för de många
övertoner i Ekelöfs konst, att Samo-
thrake inte bara är känt som den ö där
den mest berömda statyn av segergudin-
nan hittades, utan i forntiden också var
ryktbar för sina kabiriska mysterier
med deras kult av ktoniska gudomlig-
heter; eller den ävna lukten av höst,
den oändliga, trötta tristessen och den
famlande längtan bort till något annat
i "Absentia animi", där endast det av-
siktligt förvirrade och kakofoniska slutet
tycks mig för utdraget. "Non ser-
viam" tillhör inte de böcker man ge-
nast kommer under fund med, dikterna
avslöjar sin fulla innebörd först sedan
man läst dem åtskilliga gånger, lång-
samt och med eftertanke. Men den tid
är sannerligen inte bortkastad, som man
ägnar åt Ekelöfs egendomligt fascine-
rande lyrik.

Sten Selander

(EFTERTRYCK FORBJUDES)